

Ђуро Бодрожич*

Институт за политичке студије у Београду

НАЦИЈА И ГЛОБАЛИЗАЦИЈА – ИДЕНТИТЕТ И ИНТЕРЕС**

Сажетак

Радом се указује да криза националне државе и националних суверенитета није резултат нивелисања националних разлика, већ последица повећања разлика у војној моћи држава. Политички и војни поредак одувек су били у узајамној вези. Промена у једном поретку неминовно изазива и престојавање у другом. Никад не треба заборавити да нација и демократија иду заједно и да је општа војна обавеза сестра близнакиња егалитаризма. Неосновано је тврдити како је убитачност савремених ратова дошла од нација и националиста. Монархијски векови нису били ништа мање ратоборни од епохе нација, недостајао им је само материјал.

Модерна економија, проширујући распон између минималних потреба људи и расположивих добара, повећала је моћ држава да делују изван својих граница, а не некаква идеологија или природа режима. Ниједан режим, ма која му била идеолошка основа, не чини рат неизбежним, нити гарантује мирољубивост. У основи односа између држава леже супротстављени интереси, па су сукоби сасвим природни. Односи снага су непостојани, подозрење стално, супарништво неуклоњиво.

Општа војна обавеза и демократија омогућиле су да велика маса цивила може бити пресвучена у војнике и бачена на фронт у мери који омогућава индустрија.

* Истраживач сарадник, Института за политичке студије, Београд

** Рад је реализован у оквиру пројекта бр. 179009 Института за политичке студије Београд, а финансира га Министарство просвете и науке Републике Србије.

Мешавина индустрије, технике, опште војне обавезе и демократије није била довољна да би се створила масовна армија. Било је потребно удахнути вољу овој маси дојучерашњих цивила да она, напустивши фабрике и поља, прихвати да гине. Да би пристала, морала је знати за кога и зашто. Морали су бити уверени да то чине за своју отаџбину, а не за своје господаре. Ратни циљеви су морали добити политичко и морално оправдање. Створен је нови основ политичке легитимности.

Нуклеарно оружје наговестило је могућност да се рат материјала опет претвори у рат одлучујуће битке, на рат једног удара који би у једном тренутку одлучио судбину нације. То је рат у којем пораз не би био само пораз, већ и нестанак. Ова чињеница наметнула је бројна питања, па и питање: може ли национална држава гарантовати безбедност националне територије и народа који га настањује? И, уколико не може, да ли је, самим тим, изгубила своју вредност и постала историјски превазиђена форма политичког организовања? Разматрању ових, и с њима везаних, питања усмерен је приложени рад.

Срж државности не налази се у организованој државној управи него у идеји слободе садржаној у вољи једне друштвене групе да буде свој на своме и да никоме са стране не јо лаже рачуне.

Кључне речи: национални идентитет, национални интерес, национална држава суверенитет, субверзија, глобализација.

НАЦИЈА И ДЕМОКРАТИЈА

Нација, у модерном значењу те речи, створена у гротлу Француске револуције, значи да је сваки појединац у народу, неvezано за свој социјални статус и порекло, постао свестан својих политичких права у односу на државу и у држави. Свест каква раније није постојала, јер је вођење ратова и стварање држава било ствар краљева. Рат је постао ствар свих, тиме и држава. Племићке нације, сачињене од привилегованих, постале су народне нације. „Слава је Француске што је, Француском револуцијом, прокламирала да само једна нација њоме егзистира.“⁽¹⁾

1) Е. Ренан, *Шта је нација*, Загреб, 1981, стр. 94.

Али то не значи да је све до Француске револуције национално осећање било нешто сасвим непознато, јер правим грађанима који су улазили у племићку нацију није било свеједно ког ће владара служити. Прелазак једног племића у службу другог монарха није се сматрао недостојним или издајом, а да народна маса није могла имати моралних дилема везаних за питање: ко влада? које не треба ни помињати. „Очигледна је истина – вели Роберто Лопез – да нација и национализми у средњем вијеку нису постојали у такву облику како их ми данас схваћамо. Али занемарити због тога истраживање свјесних или несвјесних облика духовног живота и националног осјећаја значи затворити очи и не видјети један од најзанимљивијих видова европског живота у XIII стољећу.“²⁾

Прерастање племићких нација у народне нације, тако што се право грађанства преносило на све чланове заједнице, преобрази-ло је идеју државности и с њом однос поданика према држави. И државе према поданицима. „Нација и демократија су биле две стране једне медаље, национална држава се показала као времену примерен оквир и гарант за демократију и парламентаризам“.³⁾ Некадашњи монарси су своју славу и величину мјерили бројем провинција и поданика не водећи рачуна о роду или језику којим говоре. Освајање је добило границе, „политичке заједнице не могу више себи постављати за циљ освајање било које територије и било којег народа. Кршење те забране је уосталом често било кажњавано муком и скупом владња незадовољним народима“.⁴⁾ Идеја нације успоставила је нови принцип легитимности власти, граница и освајања.

Грчки идеал је град, довољно велик да може да се брани, а опет, довољно мали да би се сви грађани могли познавати. Нација се, у 19. веку, сматра природном заједницом на начин како су грчки мислиоци посматрали град.

Идеја нације покренула је масе из њихове вековне политичке равнодушности. Са том идејом народне масе су изведене из политичке изолације, и доведене на поприште политичке борбе. У име нације затражено је признање политичких права најширих слојева – „најпре су се афирмисали мушкарци, буржоазија, доминантне ре-

2) Р. Лопез, *Рођење Европе*. Загреб, Школска књига, 1978, стр. 307, 308.

3) Х. Шулице, *Држава и нација у европској историји*, Београд, Филип Вишњић, 2002, стр. 143.

4) Р. Арон, *Мир и рат међу нацијама*, Нови Сад-Сремски Карловци, Издавачка књижевница Зорана Стојановића, 2001, стр. 115.

лигијске и етничке групе; затим, жене, сељаштво, радничка класа и мањине.“⁵⁾

УЗАЈАМНОСТ ВОЈНОГ И ПОЛИТИЧКОГ ПОРЕТКА

Кроз све векове, политичка и војна организација налазиле су се узајамној вези. Снага сваке државе мерила се бројем оних који су имали право да носе оружје и обавезу да ратују, а не бројем поданика. И у старој Грчкој, што се најбоље може пратити кроз историју Атине, „грађанска права су се ширила на нове групе становништва, њиховим укључивањем у војну службу“.⁶⁾

Тип политичког поретка и тип војног поретка налазе се у корелацији. Промена у једном поретку чини неминовном и престојавања у другом. „Војна револуција изазива социјалну револуцију или обрнуто. Барут и топ обезбеђују надмоћ редовним војскама, чија мобилизација захтева ресурсе, недоступне феудалним кнежевинама: централизована држава постаје технички неопходна“.⁷⁾

Индустријском револуцијом свет се променио. Неке од каузалних веза које су важиле у аграрним друштвима прекинуте су или су битно измењене.⁸⁾ Модерна економија, проширујући распон између минималних потреба људи и расположивих добара, повећала је моћ држава да делују изван својих граница, а не некаква идеологија или природа режима. Ниједан режим, ма која му била идеолошка основа, не чини рат неизбежним, нити гарантује мирољубивост.

У основи односа између држава леже супротстављени интереси, па су сукоби сасвим природни. Односи снага су непостојани, подозрење стално, супарништво неуклоњиво. Дакле, убитачност савремених ратова није дошла од нација и национализма. Монархијски векови нису били ништа мање ратоборни од епохе нација, недостајао им је само материјал. Може ли се искључити тај материјал, а да све друго остане на своме месту? Дивљење временима кад су друштвене функције обављали људи различитих националности, кад лојалност није била условљена националношћу, почива на пренебрегавању чињенице да је из политичког живота био ис-

5) М. Ман, „Држава-Нација“, *Књижевност*, бр. 7-8, Београд, 1996, стр. 875.

6) П. И. Новгородцев, *О друштвеном њеалу*, Подгорица, ЦИД, 1996, стр. 120, 121.

7) Р. Арон, *исто*, стр. 315.

8) П. Турчин, *Рат и Мир и Рат*, Београд, Порта Либрис, 2006. стр. 333.

кључен највећи број људи. „Порицати модерну нацију значи одбацити преношење у политику вечитог захтева за једнакошћу“.⁹⁾ Грађанска права и општа војна обавеза ишли су заједно, а то је значило огромни људски материјал који су војсковође могле послати на бојиште. „У модерном западном свету – каже Арнолд Тојнби – војна обавеза је сестра близнакиња егалитаризма“.¹⁰⁾

Општа војна обавеза и демократија омогућиле су да велика маса цивила може бити пресвучена у војнике и бачена на фронт у мери који омогућава индустрија. Мешавина индустрије, технике, опште војне обавезе и демократије није била довољна да би се створила масовна армија. Било је потребно удахнути вољу овој маси дојучерашњих цивила да она, напустивши фабрике и поља, прихвати да гине. Да би пристала, морала је знати за кога и зашто. Морали су бити уверени да то чине за своју отаџбину, а не за своје господаре. Ратни циљеви су морали добити политичко и морално оправдање.

Нова стварност променила је традиционална схватања о разлозима трајности и узроцима пропадања друштвених заједница. Некада, кад су оружје и оруђа били једноставни, а сирови народи истовремено и јаки народи, теоретичари су у материјалном благостању, јер је кварило врлину, убијало аскетизам и склоност пожртвовању, рађало хедонизам и дух уживања, проналазили клицу кварења народа и узрок пропадања државне моћи.

Традиционална мисао објашњавала је пропаст народа и цивилизација изневеравањем стародревних обичаја и херојских врлина очева оснивача, кад масе изгубе веру, а елите, препуштајући се уживању, изгубе вољу за моћ и забаци дух самопожртвовања. Кад би се напустиле старе установе, а стари обичаји престали бити светиња, наступала је пропаст. Другим речима, трајање је захтевало да се живи начином својих предака. Конзервативност је обезбеђивала трајност.

У модерном свету, у ери технике, бришу се старе диференцијације. Некад се говорило да је Бог створио три сталежа: витеза, сељака и свештеника. Појавио се нови тип човека који је то устројство уништио, а за којег нема друштвено-економских критерија на основу којих би он добио карактеристике. Тај нови планетарни чо-

9) Р. Арон, *исто*, стр. 312.

10) А. Тојнби, „Смрт у рату“, *Градац*, Чачак, 1997, бр. 124-125, стр. 34.

век „носи у себи једну нову метафизику чијег постојања, на емпиријском плану, он још није у потпуности свестан“.¹¹⁾ Његово лице и даље је замагљено и тек наговештено. Али је постало приметно да се и сељак, као и војник наследник некадашњег витеза, претварају у техничаре.

И данас има људи који чезну за добом храбрости кад је војна сила зависила од броја и физичке снаге војника, њихове храбрости, од добре организације и генија војсковођа. Такви ће, одбијајући да је новац „живац рата“, увек хвалити традиционални сељачки начин живота који издашно даје војнике потребних физичких и моралних својстава. Али, стварност казује другачије, стварност коју често занемарују словенски људи. Мисао да без добре економије, која интегрише производне снаге и потенцијале укупне државне територије, нема ни нације, ни државе, тешко је продирала у свест словенског човека. За њега је економија била сфера материјалног, никако и нечега од чега зависи и духовни живот човека и чему, према томе, не треба посвећивати велику пажњу.

Од започињања индустријализације узима се сасвим другачије јер је материјално богатство услов војне моћи, а степен образовања важнији од уздржаног и једноставног живота. Било да се ради о обуци или наоружању, политичка власт мора располагати средствима неопходним да мобилише, опреми, организује трупе, снабде их средствима савремене борбе.

Модерност је донела преокрет. Војна моћ странаца која се појавила на границама, којој се није могло одолети, натерала је људе да прекину живети и радити начином својих предака. Избор је био или напустити старином посвећене обичаје или бити поробљен.

Експанзија Запада и потчињавање осталих цивилизација проишла је из његове супериорности у примени организованог насиља, „а не из надмоћи његових идеја, вредности или религије. Западњаци често заборављају ову чињеницу; незападњаци никада“.¹²⁾

Испоставило се да конзервативност може донети пропаст и да промена није нешто што по сваку цену треба спречити, него да је и неизбежна и неопходна да би се могло одржати. Способност уношења новина постала је мерило колективне способности. Техника

11) Е. Лингер, „Планетарни радник“, (Разговор с Ернстом Лингером-Фредерик де Товарнички), Чачак, *Градац*, год. 18, бр. 92, 93, 94, 1990, стр. 44.

12) С. Хантингтон, *Сукоб цивилизација*, Подгорица, 1998, стр. 55.

је срушила оно што је изгледало безвремено и исконско. Свуда где је доведен у зачарани круг технике човек је постављен у позицију или-или. Да прихвати њена средства или ће пропасти.

Може ли национална држава одговорити изазовима савремене технике, из сопствених извора обезбедити силу која ће јој омогућити самостално вођење спољне политике и равноправност у међународним односима, па и сопствену безбедност?

Развој војне технике и захтеви које истиче савремени рат довели су до тог да је преостао мали број држава које располажу довољном количином моћи и укупним потенцијалом да захтеви-ма одговоре, да поведу рат. Мале и слабе државе, хтеле то признати или не, више нису у стању да воде рат. Самим тим оне не могу ни претендовати на звање државе и то државе која би имала обележје суверености. Управо због тога реално је очекивати, као што је и досад било, показује историја, нова политичка прегруписавања и нове видове политичког организовања.¹³⁾ Груписања се увек догађају међу сроднима, који имају заједничко духовно начело. Интерес ствара само привремена савезништва. Неразборитим и неоснованим поистовећивањем Европске уније с Европом као континентом проистекле су и „многе друге фактографске нетачности и политичке фантазије које химерично обележавају савремени режим проевропског дискурса У Србији“.¹⁴⁾ Где се завршава Европа није одређено географијом. „Европа се завршава тамо где се завршава западно хришћанство и почињу ислам и православље“.¹⁵⁾ Идентификовање Европе с западним хришћанством даје јасан критериј за пријем нових држава у западне организације укључујући и чланство у Европској унији.¹⁶⁾

НАЦИОНАЛНА ДРЖАВА У ЕПОХИ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Криза националне државе није дошла услед нивелисања разлика међу народима. Напротив, она је последица нарастања разлика међу народима у сфери војне моћи и то у сразмери коју нису познавали ранији векови. Белгијска армија, примера ради, била

13) К. Шмит, *Појам политичког – Норма и одлука*, Карл Шмит и његови критичари, Београд, Филип Вишњић, 2001, стр. 31.

14) М. Кнежевић, „Дилеме спољне политике о „безлатералној“ евроинтеграцији Србије“, *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, бр 2/2010.

15) С. Хантингтон, *Сукоб цивилизација*, Подгорица, ЦИД, 1998, стр. 178.

16) *Исто*, стр. 179.

је 1914. године француска армија у малом, исто организована и снабдевена наоружањем које је могло бити произведено у националним фабрикама. Све европске државе, велике и мале, имале су војску истог типа, а снагу је одређивао број становништва. Разлика је била квантитативна. На почетку Другог светског рата ствари су стајале другачије. Разлику није одређивао само квантитет, него и квалитет: мале државе нису биле у стању саме производити оружје које су велике државе изнеле на ратно поприште, а њихове оружане формације, самим тим, једва да су се могле и назвати војском. Након Другог светског рата квалитативна разлика је толика да се не могу чинити било каква поређења. Крајња неједнакост у опреми и наоружању војски не може се надокнадити бројем, дисциплином или моралом трупа.

Елемент простора, супротност копна и мора, развојем науке, научних техника и технологија, добија другачију природу. Бродови више нису усамљени и недодирљиви осим бродовима друге морнарице, препуштени авантуристичком духу својих посада. Море, које изван територијалних вода припада свима, више није простор за пустолове. Ваздух, који изнад извесне висине припада свима, и космичко пространство постали су подручје смелих. Митским речником, дало би се казати „како од сада земља и вода подлежу закону ваздуха и ватре. Исти се дух намеће и људима на копну и поморцима: дух науке“¹⁷⁾

Историјско раздобље настало након 1945. године битно се разликује у вредновању броја у односу на претходна раздобља људске историје, због до сада непознатих начина борбе. Закон бројности и простора има сасвим различит удео у борби хладним или ватреним оружјем, у судару царстава барута и термонуклеарних сила.

Људи желе мир. Сама жеља за миром наметнула је питање: зашто се народи, место да се парцелишу у различите, између себе супротстављене државе, не би слили у једну државу кроз коју би се пројавила унутрашња солидарност својствена појединачној држави? Идеја о светској држави није ништа друго до идеја о вечном миру која, не одскора, заводи људске духове. За једне то је маштарија, за друге идеал који ће остварити будући векови. Вера у настањак општесветске државе скопчана је уз идеал о људском прогресу.

17) Р. Арон, *исто*, стр. 231.

Идеја „светске историје“ у коју је утиснут провиденцијални смисао и задат циљ људског рода, по свом пореклу је религијска. Њу је у свет донео древни Израилљ скопчавши је с идејом о вези Бога и човека. У хришћанству је она продубљена и по смислу и циљу. Хришћанство је објавило свету да су сви људи браћа.

Али јединство човечанства, пројављено Светим Писмом и пророчким визијама старозаветних пророка, пројављено у Апокалипси, није свезано с државним уједињењем. Оно што обједињава јесте Отац Небески, чија смо деца, а не цар земаљски, чији смо поданици. У државу спаја природа овоземаљских интереса, а у човечанство природа људске личности.

Морално зближавање народа, кроз умножавање њихових духовних и материјалних веза, одвија се кроз форме слободног општења, а држава је принудна форма незамислива без опште власти, која је у сили. И коју може створити – једино сила.

Сила која би имала завести општесветско јединство морала би од свих бити препозната као доминантна и универзална, како би сви осетили да морају да јој се потчине без страха да би она, због своје универзалности, онемогућила њихово посебно стваралаштво. Дакле, таква сила не би могла представљати једну националну сила која, кроз наметање своје власти целом свету, успоставља хегемонију над човечанством. Одакле би дошла таква сила која не би имала национални предзнак? Јасно је, дакле, да би ту могло бити речи само о једној моћној држави која би сама, или тако што би с неком другом образовала још моћнију државу, загосподарила светом. О томе се заправо и ради.

Идеја глобалног друштва, као алтернатива поретку сачињеном од националних држава, није никаква апстрактно-светска идеја, већ идеја Запада, предвођеног Америком, или прецизније: „жеља одређених снага на Западу да заузму владајући положај на планети, да организују цело човечанство у функцији својих конкретних интереса, а не у интересу неког апстрактног човечанства“.¹⁸⁾ И кад би се такво што десило, такав поредак би, зауставивши надметање нација, постао кочница даљем напретку човечанства. „Једна власт за цео свет – то је страшна сила, која би могла да оконча сваки даљи развој човечанства и да, самим тим, означи почетак његовом прогресивном одумирању и отупљивању. Против „општесветске

18) А. Зиновјев, *Запад: феномен западњаштва*, Београд, Наш дом, 2002.

државе“ не би имао ко да се бори, а историјски суд борбе је велика сила развоја и велика претња свим „лењим и лукавим слугама“ који су престали да умножавају свој таленат (в. Мт 25; 15-30).¹⁹⁾ Није ли то она Достојевском омражена идеја „безличног, животињског, космополитског уједињења, које потиरे националне особености и свему придаје тупи израз задовољства.“²⁰⁾

Појмови су растегљиви и често пута исти појмови за различите људе имају различито значење. Толико, да се и они који су у међусобном рату позивају на исте вредности тврдећи да се боре за „слободу“ и „правду“. Често је борба неизбежна и кад се тим појмовима придаје слично или истоветно значење. Сва правила која регулишу живот људи у друштву: правна, морална, па и верска, имају особину растегљивости те се могу тумачити на различите, понекад и опречне начине.²¹⁾

Један од појмова који се свакако не би могао похвалити прецизношћу и одређеношћу је појам *глобализације*. Честа употреба овог појма, нарочито од осамдесетих година двадесетог века, није помогла да појам добије јасно и прецизно значење. Најопштије речено под реченим појмом би требало подразумевати један процес, или још боље збир међусобно повезаних процеса, услед чега територијалност, временска и просторна удаљеност губе на значају. Национална држава није више у стању да организује укупни друштвени, нарочито економски, живот. Државне границе су пропусне, а у неким случајевима, у токовима финансијског капитала посебице, и невидљиве. Ниједна национална привреда не може се замислити као издвојено и засебно острво, у смислу Фихтеове *Затворене трговачке државе*.

Културна глобализација, као процес у којем информације, материјална добра, речи и слике произведене у једном делу света путем савремених саобраћајних и комуникационих технологија готово у трену улазе у посед људи на сасвим другом крају планете, све више укида националне разлике и културне особености између нација и доводи до изравнавања култура.

Услед тога долази до ерозије националне културе и националних идентитета путем тзв. инкултурације, под којом се подразуме-

19) Л. Тихомиров, *Монархија*, Београд, Укронија: Логос, 2008, стр. 596.

20) И. Волгин, *Достојевски – последња година живота*, Подгорица, ЦИД, 2003, стр. 334.

21) В. Становчић, *Политичке идеје и религија 1*, Београд, Удружење за политичке науке, Чигоја штампа, 2003, стр. 15.

ва „процес у којем се страна добра и обичаји прихватају тако што се прилагођавају локалним потребама и условима“.²²⁾

Локално и регионално, а никако национално, сматрају глобалисти једино су уточиште идентитета који се супротставља глобализму. До Другог светског рата и током његовог трајања Немци су се могли узети као пример људи који имају изражен национални идентитет, пример ватрених националиста. Међутим, шок од пораза и антинацистичка пропаганда код многих је довела до дискредитовања националног идентитета. Бројна социолошка истраживања, учињена након рата, показују да се послератни Немци радије идентификују својом регионалном и наднационалном припадношћу, а да се национални идентитет потискују.²³⁾

Разарањем нација, сматрају глобалисти, из политике би нестало оног што се зове национални идентитет, а остали би само интереси који се дају уредити према рационалној рачуници.

Идентитет би био редефинисан „проширењем контекста“ тако што би, место националног идентитета, дошао шири идентитет, уместо, нпр. немачког, француског или италијанског, дошао би европски идентитет. Да би се, међутим, дошло до тог ширег идентитета потребно је да сви припадници, у овом случају ЕУ, упркос националним разликама, имају осећај да припадају истој заједници. Да би постала целином, Европа ће морати збрисати све оно што је делило у непријатељске националне тачке. Нестанак европске државности, какву смо знали, цена је тог уједињења. Дакле, оног поретка у оквиру којег се расцвала европска култура. „Да би се срушили последњи остаци ранијег државног уређења Европе – писао је Константин Леонтјев – нису потребни ни варвари, ни нека инвазија са стране: довољно је даље ширење и јачање оне безумне религије еудемонизма, која је за свој мото прогласила: "Le bien-etre materiel est moral de l' humanite".“²⁴⁾ (Благостање је морал човечанства)

У прилог тези да је прошло време националне државе, глобалисти указују и на актуелно стање међународног поретка.

Сваки поредак се заснива или на хегемонији или на равнотежи моћи. Статус „држава-сила“, с којим је ишао и престиж и пред-

22) Е. Хејвуд, *Политика*, Београд, Клио, 2004, стр. 269.

23) П. Турчин, *исто*, стр. 137, 138.

24) К. Леонтјев, *Византизам и словенство*, Београд, Логос, Ортодос, 1994, стр. 127.

ност, признат је само оним државама које су се доказале на бојном пољу; животни стандард становништва и питања која спадају у домен унутрашње политике нису имали великог значаја. С признатим положајем велике силе, ишли су и престиж и одређена права: ниједна важна ствар није се могла разматрати а да се не чује мишљење сваког из реда „великих“. Кад би неко из овог друштва задобио какву предност на једном месту, остали су имали право да траже одговарајућу надокнаду на другом. Кад би један од великих превише ојачао, остали су правили споразуме и коалиције. Тако је одржавана равнотежа моћи.

САВРЕМЕНИ МЕЂУНАРОДНИ ПОРЕДАК

Након Другог светског рата није успостављен некакав радикално нови систем у међународном поретку. Стари систем, заснован на равнотежи моћи, доведен је до врхунца свођењем мултиполарне равнотеже на биполарну. Упркос сталној тензији, трци у наоружању и убитачној пропаганди, постојала је и прећутна сагласност суперсила да се избегне директна војна конфронтација, па и у оним деловима света где би једна од страна била умешана. Али су се појавиле и новине.

У хладном рату нестало је дипломатије у традиционалном смислу речи, као вид комуникације између једнаких и узајамно признатих земаља с којом су ишла одговарајућа правила, обзир и опрези, као и речник. Између Америке и њених савезника нестало је једнакости, а према Совјетском Савезу није било ни говора о узајамном признању и партнерству какав је постојао између Великих сила од Вестфалског мира и даље. Речник који је коришћен у размени оптужби између две суперсиле није нимало подсећао на речник традиционалне дипломатије. Кад би се, уосталом, такав речник и тон чули раније, значило је да се дипломатија повукла и да је рат већ почео. Чак би се могло рећи да је и условима говора оружја речник био уздржанији јер као што су у време мира мислили о рату, тако су и у рату морали мислити о миру. А да би мир могао бити склопљен, није смело бити увреда. То је био закон дипломатије којег је у хладноратовско време нестало. Класични појмови о рату и старе дистинкције изгубиле су на вредности. „Хладни рат извргава руглу сва класична разликовања рата и мира и неутралности, политике и привреде, војног и цивилног, бораца и не-бораца

– само не разликовање пријатеља и непријатеља, чија доследност чини његово порекло и његову суштину.²⁵⁾ Завршетком хладног рата није нестала и хладноратовска реторика.

С годином 1989, која не представља само крај хладног рата него и крај равнотеже моћи, Русија се урушила двоструко: као геополитичка сила и као самостална историјска личност која трага за сопственим смислом историје.²⁶⁾

У систему насталом после победе Запада, САД стоје и изван и изнад система. Установе и организације биполарног света, укључујући и ОУН, постале су инструменти успостављања западне, првенствено америчке, хегемоније над светом. Најускогруднији национални интереси спроводе се у име универзалних моралних вредности. Сопствена визија света, без имало сумње, узима се као универзално важећа и морално неприкосновена. „Веровање да је оно што је добро за Америку добро и за људски род, одувек је било идеја водиља у Вашингтону.“²⁷⁾

Чиме су то САД обезбедиле изузетан и до сада невиђен положај у међународном поретку?

Место једне државе у међународним односима одређује обим њене силе коју може показати у евентуалном рату. Како се то никад са сигурношћу не може предвидети, њено место у хијерархији држава одређују резултати претходно вођених битака. А хладноратовско надметање окончано је победом САД. У средишту данашње геополитике налази се америчка војна моћ.

Војни буџет САД безмало раван је износу војних буџета свих других земаља заједно. Из тог разлога САД су једина држава која има глобалну стратегију; све друге државе, мање или више, најчешће више, своју стратегију одређују односом према Америци. „Остатак света реагује на Америку, плаши се Америке, живи под америчким протекторатом, завиди, пребацује, кује завере, зависи од Америке.“²⁸⁾ Стратегија САД према другим државама усмерена је ка томе да свој положај учини не само неприкосновеним, него

25) К. Шмит, *исто*, стр. 13.

26) Н. В. Нарочница, *Русија и Словени у свијету промјена*, Београд, Богословски факултет, 2003, стр. 121.

27) Р. Купер, *Распад нација*, Београд, Филип Вишњић, 2007, стр. 159.

28) *Исто*.

и нерањивим. У своју неприкосновеност, као и да јој је суђено да траје, Американци не сумњају.

Оправдање своје хегемонистичке политике, која подразумева доминацију и контролу, на Западу правдају тврдњом да тако јача глобална безбедност. Уколико би, каже се, више држава имало оружје за масовно уништење, првенствено арсенал нуклеарног оружја, већа је могућност да оно буде употребљено и свет ће бити мање безбедан. Шта ћемо са земљама које га немају: хоће ли оне бити безбедније? Може ли их задовољити саопштење како америчка хегемонија није класични империјализам који тражи нове територије и поданике, већ је то једна посве сношљива „постмодерна хегемонија“. Зар је свет безбедније место уколико се само један осећа безбедним?

Успостава империјалне хегемоније тражи идеолошко оправдање: „убедити припаднике сопственог народа, да ризикује своје животе у хаотичним страним земљама, захтева уверење да ширите некакво јеванђеље, испуњавате цивилизацијски циљ или (у најгорем случају) успостављате природну супериорност своје расе. Оно захтева самоувереност и убеђење. А онда, ако желите да постигнете успех, треба да убедите људе које потчињавате да то радите за њихово и за неко више добро; већину људи можете подјармити идејама пре него силом“.²⁹⁾

Све до руске револуције сукоби између држава нису укључивали идеолошки моменат. Ниједна држава није у своје циљеве узимала обарање режима у другој држави. Револуционарни режим француске републике није имао сличних намера у односу на немачко царство, па ни према руском. Руски револуционари су налазили уточиште на Западу, али им нису снабдевани новцем или оружјем којим би им омогућили терористичко деловање у матичној земљи.

Совјетски Савез није био већи непријатељ Западу од царске Русије, али је владајућа класа на Западу видела у Совјетском Савезу непријатеља с којим се треба борити не само због државе него и због себе.³⁰⁾ Дакле, идеолошки моменат је присутан у сукобу између две државе кад се владајућа гарнитура не бори само за националне интересе, већ и за сопствене класне интересе.

29) Р. Купер, *исто*, стр. 38, 39.

30) Р. Арон, *исто*, стр. 132-136.

Идеолошки сукоби унутар држава, због спремности иностраног фактора да се њима користи, постали су чинилац којим се оперише у међународним односима. Запад је усавршио начин деловања којим се идеолошки противник групе на власти претвара у „пету колону“. У том случају: „Противници групе на власти постају, ма шта хтели, савезници националног непријатеља, а потом, у очима неких својих суграђана, издајници“.³¹⁾

Број оних који су због идеологије прижељкивали пораз своје отаџбине многи узимају као показатељ да је време нације на заласку. Али, знајући да је таквих било и у време Француске и Октобарске револуције, зар се не би могла поставити и опречна теза: како то говори да идеја нације још није у потпуности сазрела и овладала људима који јој се, као врховној вредности, предају безрезервно?

Одувек су велике силе проводиле агитацију како би себи путем врбовања и подмићивања купиле наклоност људи у малим државама. Новина је што у данашње време на мети нису само припадници владајућих елита, него читав народ. А они, заврбовани агенти или „корисни идиоти“, нису више циљ него се користе као средство деловања на најширу масу. Огромна пропагандна машинерија и медијско убеђивање ангажовани су с циљем да утичу на свест народа. Запад је пружио подршку деструктивним силама да разбију комунистички управљачки апарат, не питајући каква је њихова природа, какви су им циљеви или идеологија. Сви они су названи слободарима и борцима за демократију. С овим опробаним рецептом наставило се и након рушења поретка на Истоку.

ИДЕНТИТЕТ И ИНТЕРЕС: ИЗАЗОВИ ГЛОБАЛИЗМА

Глобализам насупрот националној политици форсира етничку политику. Национализам је током деветнаестог века довео до стварања нација и идејом о националној држави био главни виновник распада мултинационалних империја. Етничка политика настоји следовати по истом обрасцу доводећи у питање, у име некаквог мултикултурализма, опстанак саме нације. Ништа друго до најперфиднији облик добро знане и одавно практиковане политике „завади па владај“.

31) Р. Арон, *исто*, стр. 132.

Хоће ли народ подлећи притиску и дозволити да му савест буде силована, одређује морална сила народа. Можда је ово и најбољи тест за проверу колика је снага моралне воље, колико је јединство заједнице и њена солидарност, пре свих на релацији народа и вођства, кад треба задржати јединствен став о националном интересу и показати идентитет. Све државе које у свом саставу имају националне мањине показале су се подобним за ову врсту притиска. На већински народ се баца кривица за стање мањинских заједница којима се, опет, доказује како су угњетене и обесправљене.

Да би држава састављена од различитих племена и националности могла опстати „нужна је доминација једне нације, која ће дати тон општем државном животу и чији ће дух моћи да се изрази у врховној власти“.³²⁾

„Ако ослаби сила основног племена, никада и никаква доброчинства учињена потчињеним народима, никаква средства културног сједињења, ма како да се вешто развијају, неће моћи да обезбеде јединство државе. Подржавање силе основног племена мора бити главна брига разумне политике.“

Хоће ли политички притисци остварити циљ и хоће ли идеолошка пропаганда обрадити вољу противне стране зависи од снаге националног осећања. Национализам у бити и није идеологија, већ осећање части. Ниједна политичка идеја није важна да би јој се подала душа. „Идеје су податније од душа: националност је уписана у душе, а не у идеје“.³³⁾ Будућност припада само оним народима код којих је осећање националне части јаче од нагона за самоодржањем.

У време кад је субверзија заменила инвазију, национално јединство постало је најважније одбрамбено средство малих држава. Национална држава, држава где носилац суверене власти не сматра себе власником тла, нити господарем оних који на њему живе, већ представником једног народа и изразом његове воље, на чему почива солидарност нације и вођства – најбоља је одбрана од овог типа агресије. И, стога, идеја националне државе ни данас не губи на својој вредности. Напротив: мала држава, оскудних ресурса, без унутрашње кохезије коју обезбеђује морална сила националности, свој опстанак препушта случају. Овом чињеницом мора се руково-

32) Л. Тихомиров, *исто*, стр. 586.

33) Р. Арон, *исто*, стр. 200.

дители власт, али и тзв. национална елита. Судбину заједнице увек су својом способношћу, везаном за стваралаштво и организацију, кројили малобројни, који су, знајући разлику приватног и јавног, примат давали јавном. И, у одсудним тренуцима, кад се судбина умеша у наше животе, преузимали одговорност поступајући онако како налаже дужност, а не циљно-рационални разлози приватног живота.

Сви велики ломови, како показује историја, стављали су на дневни ред питање идентитета. Кључне одлуке које је један народ донео у својој историји никад нису произишле из рационалне интересне рачунице. Напротив, увек су то биле одлуке које су биле противне националним интересима које је налагала морална дужност. То су биле одлуке које су произишле из националне историје, одлуке којима се потврђује идентитет. „Као и личност, и народи имају текуће, дневне задатке, али и задатке које извршавају целога живота. Ови задаци се не морају увек подударати, и оно што је разумно кад су у питању дневни, може да буде погубно кад је реч о животним циљевима.“³⁴⁾

Заблуда је веровати да се људи понашају само у складу с рационално одабраним интересима, пре свих оним из домена економије. „Основни покретачки мотиви историје и политике налазе се у области духа, а не економије. Политика је неодвојиви део људске културе, култура је, пак, оваплоћење духа којим се бави филозофија“.³⁵⁾

Појам „националног интереса“ не подлеже рационалној дефиницији. Бенедикт Андерсон је упозорио да је и сама употреба појма национални интерес спорна, јер „бит нације јесте то што не познаје интереса. Управо је то разлог зашто она може захтевати жртве“.³⁶⁾ Државе се у спољној политици не руководи само рационалним разлозима. Самољубље и слава, осећања и идеје, нису ништа мањи мотив кад се иступа у међународној арени од постизања материјалних добитака освајањем нових провинција или налажењем тржишта. Не смемо игнорисати „чињеницу да су нације заједнице, а да су заједнице, у својој суштини, ирационалне. Везе које постоје могу бити историјске, верске, племенске; или могу бити заснова-

34) Л. Тихомиров, *исто.*, стр. 563.

35) Н. Нарочница, *Русија и Руси у светској историји*, Београд, СКЗ, 2008, стр. 21.

36) Б. Андерсон, *Нација: замишљена заједница*, Београд, 1988, стр. 136.

не на заједничком искуству и заједничким вредностима. Спољна политика ће – по питањима која утичу на националну судбину или национални идентитет – одражавати, добро или лоше, ове факторе колико и било који интерес. Нарочито у критичним тренуцима, вероватно је да ће се нација вратити својим коренима и митовима и одговорити онако како срце налаже пре него како глава саветује³⁷⁾

У свим временима религија и веровања су кључни чинилац идентитета. Највећа је илузија веровати да се људи првенствено руководе рационалним разлозима у којима доминантно место заузимају интереси. „Људи не живе руководећи се једино разумом. Они не могу да калкулишу и делују рационално док не дефинишу своје сопство. Политика интереса – каже Хантингтон – претпоставља идентитет“³⁸⁾

Основну покретачку силу нације чини њена духовна снага. Али, сама собом, духовна снага, похрањена у нацији, није довољна да би нација самостално деловала на историјском пољу. Самостална делатност захтева силу. Нација мора развити све моралне и материјалне силе да би била учесник у светској историји. То је закон историје човечанства, који познаје само оне који су у стању да буду сила и да ту силу континуирано доказују, не устежући се и не оклевајући. Кад сила узмакне, народ се мора помирити с тим да је његов самостални живот окончан. Самосталност народа почива на сопственом мачу, јер изнад народа нема власти која би заштитила слабог. Или како је то, језгровито, сажео Чичерин: „Над народима не постоји виша власт. Сваки би требало да зна како да се бори за себе, а за то је потребна сила. Као најважнији услов унутрашње силе појављује се способност организовања. Духовне тежње нису довољне за практичну делатност. Потребно је да народ, који тежи политичкој самосталности, као прво, зна да се бори, а као друго, да зна како да формира више или мање стабилну владу, која ће око себе окупити снаге дате земље. Народ, који је лишен војничких способности, не може имати претензије на државно постојање.“³⁹⁾

Ниједна развијена нација се не жели одрећи своје државности, старешинства над собом. Уколико таквих има: то не значи да је прошло време нације, него да су дотичне одживеле свој век и да

37) Р. Купер, *исто*, стр. 134, 135.

38) С. Хантингтон, *Сукоб цивилизација*, стр. 107.

39) Б. Чичерин, *Курс државне науке*, д. I, стр. 84. Према: Л. Тихомиров, *Монархија*, Београд, Укронија: Логос, 2008, стр. 573.

ће неко други заузети њихово место. Народ није поставио власт над собом да би га ова потчинио странцима, да њиме господују, ма под којим именом, или циљевима, они наступали. Такав чин, ма под којим изговором учињен, представљао би националну издају. Власт се не би могла оправдати народном вољом, чак кад би таква и постојала. Овде би пристала реч Карамзина цару Александру I, кад је он, под утицајем републиканских идеја, разочаран злоупотребама самодржавља, размишљао о умањењу прерогатива своје власти: „Господару, прекорачујеш границе своје власти. Научена сталним невољама, Русија је пред светим олтаром уручила самодржавље твом претку и захтевала да управља њоме врховно, неразделиво. Овај завет је основа твоје власти – друге немаш. Све можеш, али њу не можеш законски да ограничиш“⁴⁰⁾ Ова реч, која се односила на самодржавље, уколико би се ограничење власти чинило према неком споља, важи за сваку владу.

Нација није једно поколење, нити је њена историја једно искушење, које одређује судбину. Онај ко води нацију то мора знати. Народ не мора – власт мора.

Влада је дужна да води рачуна о обавези коју има према својој нацији, да се руководи интересима своје нације, а не некаквом апстрактном праведношћу којој једино Бог зна садржај и мерила.

Djuro Bodrozić

NATION AND GLOBALIZATION – IDENTITY AND INTEREST

Summary

By writing this text its author's objective was to underline that the crisis of national state and national sovereignties is not a result of leveling adjustment of national differences, but a consequence of the increase of differences in military power of the states. Political and military orders have always been interrelated. A change in one order always causes realignment in other order. One should never forget that the nation and democracy go hand in hand and that general military service obligation is a twin sister to egalitarianism. There is no basis as to claim that perniciousness of modern wars has derived from nations and nationalisms. Centuries of monarchism have not been less belligerent (militancy prone) from the epoch of nations – the only thing they were missing was a material necessary for something like it.

40) Л. Тихомиров, *исто*, стр. 295.

It was not ideology or the regime nature which caused the increase of the state power to act outside of their borders, but modern economy which enlarged the gap between the people's minimum needs and available goods. There is no any regime, regardless of its ideological nature, which could make the war to be inevitable or guarantee non-belligerence. There are opposed interest in the basis of relations between the states and therefore the conflicts have been natural state of affairs. Power relations are in-constant, suspicion is constant and rivalry unremovable.

General military service obligation and democracy have provided that a great mass of civilians might change into the soldiers and be sent to the battlefield to the extent demanded by industry. Mixture of industry, technique, general military service obligation and democracy was not sufficient to create a mass army. It was necessary to provide the willingness to the mass of the civilians of yesterday to leave their factories and fields and acceptance to die. In order to accept it, they needed to know who and what for they would do that. They needed to be assured that they did it for their homeland and not for their masters (sovereigns). The war objectives needed to gain their political and moral justification. There was created a new basis for political legitimacy.

Emergence of nuclear weapons has announced a possibility that the war of materials become the war of decisive battles again – the war of one attack which at a certain moment could decide on destiny of a nation. That is the war in which defeat is not only the defeat per se, but also disappearance. This fact caused making various questions, among them a question whether a national state could guarantee security of national territory and people inhabiting it. And, in case that it is not possible, whether it means that, in accord with it, it lost its value and became a historically outdated form of political organization. This text's objective is the analysis of such question as well as other questions related to it.

Essence of the statehood is not an organized state administration but an idea of freedom that is contained in the willingness of one social group to be on their own and not to be subordinated to somebody else.

Key words: national identity, national interest, nation-state, sovereignty, subversion, globalization.

ЛИТЕРАТУРА

- Е. Ренан, *Шта је нација*, Загреб, 1981.
- Р. Лопез, *Рођење Европе*. Загреб, Школска књига, 1978.
- Х. Шулице, *Држава и нација у европској историји*, Београд, Филип Вишњић, 2002.
- Р. Арон, *Мир и рат међу нацијама*, Нови Сад-Сремски Карловци, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2001.
- М. Ман, „Држава-Нација“, *Књижевност*, бр. 7-8, Београд, 1996.
- П. И. Новгородцев, *О друштвеном ид еалу*, Подгорица, ЦИД, 1996.
- П. Турчин, *Рат и Мир и Рат*, Београд, Порта Либрис, 2006.
- А. Тојнби, „Смрт у рату“, *Градац*, Чачак, 1997.
- Е. Лингер, „Планетарни радник“, *Градац*, Чачак, 1990.
- С. Хантингтон, *Сукоб цивилизација*, Подгорица, ЦИД, 1998.
- К. Шмит, *Појам политичког – Норма и одлука, Карл Шмит и његови критичари*, Београд, Филип Вишњић, 2001.
- А. Зиновјев, *Запад: феномен западњаинства*, Београд, Наш дом, 2002.
- Л. Тихомиров, *Монархија*, Београд, Укронија: Логос, 2008.
- И. Волгин, *Достојевски последња година живота*, Подгорица, ЦИД, 2003.
- В. Становић, *Политичке идеје и религија 1*, Београд, Удружење за политичке науке, Чигоја штампа, 2003.
- Е. Хејвуд, *Политика*, Београд, Слио, 2004.
- К. Леонтјев, *Византизам и словенство*, Београд, Логос, Ортодос, 1994.
- Н. В. Нарочница, *Русија и Словени у свијету промјена*, Београд, Богословски факултет, 2003.
- Н. В. Нарочница, *Русија и Руси у светској историји*, Београд, СКЗ, 2008.
- Р. Купер, *Распад нација*, Београд, Филип Вишњић, 2007.
- Б. Андерсон, *Нација: замишљена заједница, Београд*, 1988.
- М. Кнежевић, „Дилеме спољне политике о „безлатералној“ евроинтеграцији Србије“, *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2010.

Resume

In our time a prevailing type of the state is the type of national state: one nation, expressing their will for independence, becomes a nation organized into a state. Most important determinants of a modern state are related to its territoriality and sovereignty. Sovereignty, be it the kings or their civic heirs, are capable of imposing their will to everybody living within the borders as marked on the map and also of providing the monopoly of power within the

borders. First task of the state is to defend national territory in case of the war. In time of the peace on national territory there could not be military forces except national ones.

Development of military technique and creation of military alliances imposed acceptance of allied troops on national territory and in time of the peace with this there comes disappearance of the hallmarks (symbols, attributes) of military independence and in line with that a significant limitation of the state sovereignty. All this has been the reason for emergence of an idea, accepted by many theoreticians, on weakening or even the end of national state.

In modern times it is more than clear that the state has lost some of important traits that were regarded to the state territoriality and its implied sovereignty. Decrease in the value of national state, because of its incapability to guarantee national security due to development of the war technique does not imply affirmation of political organization which would exceed national borders, as not even supranational organizations do not guarantee protection of citizens and territory alike. Looking from a global point of view, membership of a state in the European Union does not contribute to its security.

Hence the reason for the decrease of the value of modern state is not the fact that the state is national. On the contrary, nowadays the state that is not national is even more decreased in the value.

Vitality and historical sustainability of one state is measurable by its capability for defense. It is undeniable fact that Big ones have never before had so many tools to destroy Little ones like it is the case in the current times. However, thermonuclear power is not being used in second-class conflicts. Despite some reserves (doubts) in regard to international law, even the doubts regarding its lawfulness at all, the international law prohibits the use of power in international relations and it is also historical experience which imposes the need for restraint and caution when it comes to the use of military power. Even nowadays Clausewitz' definition of the war as well as his warning that there is no more uncertain thing in human relations than the war and that it is more than likely that the coincidence (accident) is about to occur in the war has not lost its value. Not even the United States of America threaten small states with thermonuclear projectiles. Nowadays subversion has become the main weapon. Capability

of one state to resist the subversion is more dependable on internal unity of the people and government and solidarity of the elites and the masses than on available resources. Best defense against this type of aggression is a national state as the state whose sovereign does not consider him/herself to be the owner of the territory nor the sovereign (master) of the people living there, but the representative of one people as the expression of their will, which is the basis of solidarity of the nation and its leadership.

National state, which is still a dream and objective to be achieved for many peoples, is far away from being a historically outdated institution.

Овај рад је примљен 19. априла 2011. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 9. јуна 2011. године.

